

Ususret novim pristupima u objavljivanju stare pisane građe: od tiska do digitalne knjižnice Manuscriptorium

Martina Kramarić

Pod pojmom starija hrvatska književnost u užem smislu promatramo hrvatska srednjovjekovnu i ranu renesansnu književnost, koja obiluje djelima zapisanima u rukopisima. Uobičajeno se govori da je pisana na tri jezika (crkvenoslavenski, starohrvatski i latinski) te zapisana trima pismima (latinica, cirilica i glagoljica), što ju čini jedinstvenom i vrijednom istraživanja za brojne istraživače, znanstvenike, studente i zainteresiranu publiku. Činjenica da je zapisana trima starim pismima čini ju i donekle nerazumljivom i teško dostupnom za širu publiku. Sljedeća je prepreka za njezino šire istraživanje i popularizaciju ta što su rukopisi u kojima su zapisana književna djela često sakriveni i razasuti po brojnim knjižnicama, arhivima, samostanima, a rijetko su digitalizirani i dostupni za istraživanje i izdavanje. U smjeru digitalizacije takve građe napravljeni su zasad mali pomaci pa su neke hrvatske javne ustanove započele s kreiranjem digitalnih zbirki takvih rukopisa, ali one nisu zasad dovoljno bogate (HAZU, NSK, HDA, ...) dok je manji dio tih rukopisa objavljen u tiskanome izdanju čime su postali dostupni. Zasad su samo dva potpuna rukopisa izdana kao novije tiskano izdanje s cjelokupnim transkribiranim tekstom: *Vartal*, kritičko izdanje rukopisa iz 16. st. koji je napisao Petar Lucić (*Vartal* [sastavio] Petar Lucić. Priredio Nikica Kolumbić, pogovor Ivo Babić. Split: Književni krug, 1990.), koji se sastoji od pjesničkih i proznih djela te *Osorsko-hrvatska pjesmarica*, kritičko izdanje rukopisa iz 16. st. s transkribiranim pjesmama (*Osorsko-hvarska pjesmarica*. Priredila Kristina Štrkalj Despot, tekstove na latinskome jeziku priredila Sanja Perić Gavrančić. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2016.). Još je jedno izuzetno vrijedno djelo i *Hrvatsko srednjovjekovno pjesništvo* – prvo kompletno kritičko izdanje i monografija hrvatskoga srednjovjekovnoga pjesništva u

Osorsko-hvarska pjesmarica

celjini (*Hrvatsko srednjovjekovno pjesništvo. pjesme, plačevi i prikazanja na starohrvatskom jeziku*. Tekstove kritički priredili i osvrte na tekstove sastavili Amir Kapetanović, Dragica Malić, Kristina Štrkalj Despot, autor koncepcije i uvodne studije Amir Kapetanović. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2010.). Ostala djela starije hrvatske književnosti izdana su samo djelomično ili uopće nisu izdana, a najčešće su kao manji dijelovi teksta obrađeni u znanstvenim člancima i časopisima ili u skupnim monografijama. Takva tradicionalna, standardna metoda u objavljivanju starih rukopisa kao knjiga skup je i dugotrajan proces. Ona bi se stoga trebala unaprijediti uz pomoć digitalne infrastrukture: izdavanjem tekstova rukopisa online u XML formatu koristeći se TEI standardom za njihovo označavanje.

XML format omogućuje čuvanje i digitalno izdavanje tekstova, a TEI oznake koriste se za označavanje značajki bitnih za buduću lingvističku, filološku i tekstološku interpretaciju tekstova. TEI (*Text Encoding Initiative*) je jedan od brojnih XML jezika i lako se može modificirati za izdavanje bilo kakvih povijesnih tekstova, rječnika i sl. S TEI-em proces kodiranja prilagođava se specifičnim potrebama svakoga izdavača i specifičnim zahtjevima i namjeni digitalnoga izdanja. Mogu

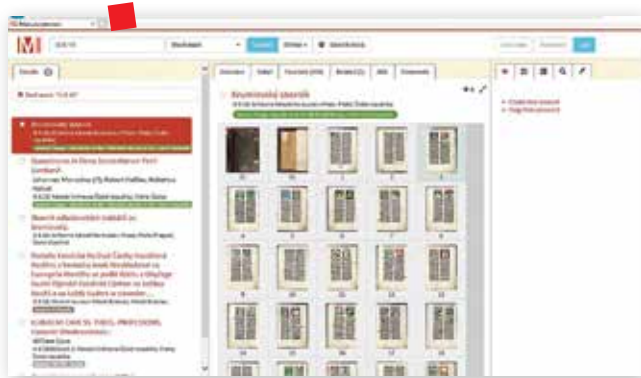
se objavljivati i kritička i popularna izdanja. TEI može biti jako koristan u retrodigitalizaciji starih rječnika, a neki od najvažnijih starih hrvatski rječnika digitalizirani su na taj način i mrežno pretraživi na portalu *Stari hrvatski rječnici* (Vrančić, Habeldlić, Kašić).

Iako je TEI postao standard u digitalnoj humanistici za kodiranje i čuvanje bilo kakvih tekstova, uključujući leksičke izvore, u XML formatu, digitalna izdanja rukopisa i starih dokumenata u hrvatskoj filologiji prije su iznimka nego pravilo. Hvalevrijedan projekt je tako *Croatiae auctores Latini* (Croala) koji je zamišljen kao digitalna zbirka latinskih tekstova koje su pisali hrvatski autori od srednjovjekovlja do 20. st., kodirani u TEI-ju i objavljeni na mrežnoj stranici projekta. Dosad se zbirka sastoji od 449 dokumenata s 181 autorom. Sljedeća je digitalna zbirka *EDICIJA – digitalna knjižnica hrvatske pisane baštine*. Projekt je razvijen u sklopu projekta Hrvatska kulturna baština radi digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe, međutim do sada je digitalizirano samo pet djela iz starije hrvatske književnosti i projekt je završen. Nažalost, projekt *Hrvatske jezične riznice* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje trenutačno je neaktivan. Zamišljen je kao stvaranje i pripremu djela za hrvatski jezični korpus, a njegov je osnovni zadatak bio

Portal Glagoljica.hr

Digitalna knjižnica Manuscriptorium

i priprema javno dostupne građe književnih i ostalih djela pisanih hrvatskim jezikom od druge polovine 19. st. pa do danas. Trenutačno je aktivan projekt *Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latini- com*, koji je usmjeren na digitalizaciju, izradu digitalne zbirke, katalogizaciju i istraživanje stare građe pisane glagoljicom, latinicom i bosančicom, a na portalu *Pisana baština* mogu se vidjeti rezultati projekta i digitalizirani rukopisi uz koje nije ponuđen njihov tekst. Drugi je portal, također plod suradnje više znanstvenih i baštinskih ustanova, *Glagoljica.hr*, rezultat projekta *Hrvatska glagoljica: digitalizacija građe i uspostava digitalne zbirke*, a na njemu se mogu naći digitalizirane knjige i rukopisi pisani na glagoljici iz domaćih i inozemnih arhivskih ustanova. Iako je u planu uz rukopise objavljivati i njihov digitalizirani tekst, to se još nije ostvarilo.

Sve navedene zbirke čine samo manji dio bogatoga fonda starije hrvatske književnosti, a njihov je nedostatak i činjenica što uz digitalizirane rukopise ne nude digitalna izdanja i njihovih tekstova. Taj pak zadatak nije nimalo lagan i za njegovo ostvarenje bila bi potrebna suradnja filologa, tekstologa i paleografa s arhivistima i knjižničarima uz pomoć suvremenih digitalnih tehnologija. Potrebno je također ujediniti postojeće digitalne zbirke i predstaviti

ih na jedinstvenome portalu, koji bi korisnicima omogućavao povezivanje digitalne slike rukopisa s njegovim tekstom. Takve digitalne zbirke u inozemstvu već postoje, a pohvalna je činjenica da su se domaće arhivske i knjižnične ustanove priključile tim projektima. Jedna od njih je digitalna knjižnica *Manuscriptorium*

Češke nacionalne knjižnice u Pragu, koja je druga najveća digitalna knjižnica u Europi za rukopise i dokumente bilo koje vrste nastale do 18. stoljeća. Uz digitalne snimke rukopisa moguće je objaviti i njihov cjeloviti tekst, ali i njihov opis te metapodatke. Cilj je digitalne knjižnice postati virtualno istraživačko okruženje koje će pružiti izravan pristup povijesnoj pisanoj građi, i to iz različitih svjetskih knjižnica i arhiva te ih tako obuhvatiti na jedinstvenome knjižničnom portalu. Stoga surađuju s brojnim baštinskim i znanstvenim ustanovama objavljujući njihove digitalne zbirke, a agregatori su digitalne zbirke *Europeana* u području povijesnih dokumenata. I Nacionalna i sveučilišna knjižnica iz Zagreba je nedavno s njima potpisala ugovor o suradnji te će prvih hrvatskih 30 digitaliziranih rukopisa biti objavljeno na njihovim stranicama. Sljedeći bi korak bio kreiranje digitalnih izdanja njihovih tekstova te bi se, uz pomoć infrastrukture koju nudi digitalna knjižnica *Manuscriptorium*, mogla stvarati digitalna zbirka svih hrvatskih rukopisa i ostalih povijesnih

dokumenata iz našega bogatog književno-kulturnoga nasljeđa i predstaviti ih tako široj europskoj javnosti.

Hrvatski državni arhiv posjeduje također vrijednu zbirku mikrofilmova glagoljskih rukopisa i isprava od 10. do 19. stoljeća koja uz razne matične knjige, knjige bratovština, pravnih isprava sadržava i djela srednjovjekovne književnosti kao što su brevijari, *Homilijar na Matejevo evanđelje* i sl. Izuzetno je važno digitalizirati te rukopise te je stoga dobrodošla inicijativa i objavljivanje nekoliko takvih rukopisa, srednjovjekovnih povelja, na digitalnoj platformi *Monasterium*, koja je jedna od najobuhvatnijih svjetskih mrežnih platformi za srednjovjekovne i rane novovjekovne povelje.

Monasterium portal

Umrežavanjem institucija i ostvarenjem suradnje s raznim digitalnim platformama dugotrajni procesi digitalizacije i objave starih rukopisa i njihovih tekstova moguće će se ubrzati na zadovoljstvo svih zainteresiranih za to izuzetno plodno, ali nedovoljno proučeno razdoblje hrvatske književnosti. ■

Stranica digitalne knjižnice sa snimkama rukopisa